

Barbara PĘDRASZEWSKA-SOŁTYS*

Współzawodnictwo sportowe w ruchu spartakiadowym w Polsce na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku¹

Streszczenie

W okresie PRL cechą charakterystyczną dla sportu była masowość. Ówczesne władze stosowały różnorakie zabiegi zmierzające do upowszechniania tej dziedziny wśród społeczeństwa. Pomiędzy innymi wielu odgórnych rozporządzeń, czy też powszechnie głoszonych haseł, motywujących do uprawiania szeroko pojętej aktywności fizycznej, stawiano na sport wyczynowy, który stanowił doskonały nośnik dla informacji propagandowej, starającej się zakłamać ówczesną rzeczywistość. Osiągane rezultaty miały świadczyć o powszechnym uprawianiu kultury fizycznej.

W celu upowszechniania sportu, turystyki i rekreacji stosowano wiele zabiegów zmierzających do propagowania tych dziedzin wśród całej populacji, niezależnie od wieku. Wydaje się, że najskuteczniejszym sposobem było organizowanie i werbowanie do uczestnictwa w imprezach sportowo-rekreacyjnych. Spośród wielu zawodów o charakterze lokalnym i ogólnopolskim czołowe miejsce zajmowały spartakiady. Stanowiły one największe masowe imprezy sportowe w Polsce. Według ówczesnych czołowych działaczy sportowych, spartakiada była ukoronowaniem rywalizacji w trzyletnim cyklu, nosząc miano „fundamentu sportu masowego”. Wiodącą ideą było usportowienie młodzieży na drodze rozwijania masowego ruchu spartakiadowego w różnych dyscyplinach. Program ruchu spartakiadowego obejmował następujące działania: działalność masową, sport kwalifikowany, szkolenie kadr, społeczne budownictwo infrastruktury sportowej. Szybko okazało się, że ruch spartakiadowy stał się podstawową formą upowszechniania kultury fizycznej nie tylko w szkołach, wyższych uczelniach, ale także w zakładach pracy.

Słowa kluczowe: sport, spartakiady młodzieży, historia.

Rozważania historyków, filozofów, a także pedagogów, teoretyków i praktyków zajmujących się zagadnieniem sportu, wychowania fizycznego oraz rekreacji ruchowej wskazują, iż powyższe elementy stanowią integralną część kul-

* Dr, Akademia Wychowania Fizycznego J. Piłsudskiego w Warszawie, bpedraszewska73@wp.pl.

¹ Praca naukowa finansowana ze środków budżetowych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego na naukę w latach 2014–2017, jako projekt badawczy AWF Warszawa.

tury społeczeństwa. Studiując znaczący dorobek kultury fizycznej na przestrzeni wieków, klarownie przedstawia się jej wyraźna progresja. Rozwój ten zaznacza się nie tylko w teoretycznych postulatach, lecz także dotyczy aspektu praktycznego. Począwszy od niedoścignionego wzoru „kalokagathii”, przenikającego starożytną rzeczywistość Ateńczyków, można uzyskać dowód na istnienie aktywności fizycznej jako nierozłącznej składowej w codziennym funkcjonowaniu społeczeństwa. Będącej także filozofią życia. Pomijając niechlubne czasy średniowiecznej ascezy cielesnej, duchowej i intelektualnej (choć te dwie ostatnie znajdowały jednak wąskie grono zwolenników), renesansowe odwołania do antycznych wzorców i idei filozoficznych przywoływały na nowo pochwałę dla aktywnego życia w kontekście zdrowia i przydatności społeczeństwu i państwu. Oświeceniowe koncepcje wychowania młodzieży także oscylowały wokół celów utylitarnych wychowania fizycznego i aktywnego spędzania czasu wolnego, z którym był związany termin tzw. rekreacji. Natomiast dziewiętnastowieczna rewolucja społeczna, gospodarcza i przemysłowa niemalże była pretekstem do pojawienia się nowych zainteresowań i potrzeb ludzkich. Potrzeby te były związane z realizowaniem aktywności fizycznej, a powstanie europejskich systemów gimnastycznych ugruntowało przekonanie, że wysoka sprawność fizyczna, a przez to także zdrowie, jest dobrem ogólnospołecznym. Również pojawienie się i skryształizowanie poszczególnych dyscyplin sportowych stanowiło początek, narodziny i rozwój ogólnoswiatowego ruchu sportowego. Działalność barona Pierre’a de Coubertina jeszcze bardziej zintensyfikowała proces przenikania sportu, a także innych elementów kultury fizycznej w codzienną rzeczywistość społeczeństw. Krystalizujący się olimpizm, a wraz z nim rosnąca potrzeba edukacji fizycznej systematycznie zajmowały miejsce w ogólnych tendencjach edukacyjnych, wskazując na wielorakie walory kultury fizycznej. Te wartości płynące z uprawiania sportu, rekreacji ruchowej i kształtowania młodzieży w duchu edukacji fizycznej pozwalały na zwrócenie uwagi na aspekt wychowawczy, zdrowotny i psychofizyczny wynikający z faktu realizowania aktywności fizycznej.

Geneza zorganizowanej aktywności sportowej oraz rekreacyjnej w Polsce sięga czasów dziewiętnastowiecznych. Kultura fizyczna, przyhamowana przez utratę suwerenności państwa i konflikty wojenne, odstawała poziomem od innych krajów realizujących prężnie założenia organizacyjne, teoretyczne i praktyczne związane z działalnością sportowo-rekreacyjną. Dopiero lata dwudziestolecia międzywojennego przyniosły nowe możliwości w tej kwestii. Przez dwie dekady trudnego pod względem politycznym, ekonomicznym i społecznym dla Polski okresu starano się doganiać standardy europejskie w wielu dziedzinach, również w sporcie i edukacji fizycznej. Lata kolejnego kryzysu wojennego znieweczyły te zabiegi, jednak silna potrzeba aktywności sportowej, często będąca antidotum na trudne powojenne warunki, spowodowała szybką odbudowę potencjału sportowego społeczeństwa polskiego.

Ruch sportowy w Polsce po II wojnie światowej wszedł w nową, specyficzną fazę działalności. Chcąc scharakteryzować to zjawisko, należałoby stwierdzić, że nie stanowiło ono procesu przebiegającego w taki sam, jednostajny sposób przez wszystkie lata PRL. Historycy kultury fizycznej nie są do końca zgodni co do całościowej oceny tegoż okresu. Poza licznymi głosami negatywnej krytyki i zaprzeczenia wszelkich pozytywów charakteryzujących osiągnięcia sportowe w tamtym okresie, pojawiają się także opinie przychylne działaniom najwyższych władz sportowych, jak również aprobatą efektów tychże działań. Prowadzone badania nad rzeczywistym stanem kultury fizycznej w czasach PRL-u dostarczają wiele nowej wiedzy na temat działań realizowanych w celu jej upowszechniania. Jeden z filarów kultury fizycznej, jakim jest sport wynikający z zapotrzebowania społecznego, wykazuje wyraźne zróżnicowanie. Powołując się na wielkiego znawcę tematu, Tadeusza Ulatowskiego, można wyodrębnić kilka jego rodzajów:

Czym innym jest bowiem sport w ramach wychowania fizycznego w szkole, w aktywności rekreacyjnej podejmowanej dla podtrzymania zdrowia i poprawy sprawności fizycznej (sport dla wszystkich), a czym innym wtedy, kiedy sprzyja osiąganiu najwyższego poziomu możliwości psychofizycznych człowieka w ramach współzawodnictwa sportowego².

Ten sam autor stwierdza, iż powyższe obszary w sporcie charakteryzują się odmienną specyfiką, determinowaną różnorodnymi treściami, celami i funkcjami społecznymi, docierającymi do różnych grup populacyjnych. W omawianym okresie historycznym sport czy też szerzej kultura fizyczna odzwierciedlały różnego rodzaju cele. Począwszy od wychowawczych, zdrowotno-higienicznych, rekreacyjnych, a skończywszy na politycznych. Od drugiej połowy lat czterdziestych sport w Polsce uległ diametralnym przeobrażeniom, w stosunku do okresu sprzed wojny. Wzorem zza wschodniej granicy zaczęto realizować ustalenia, na podstawie których zaczęto formować pod względem organizacyjnym i prawnym socjalistyczny model sportu. P. Godlewski stwierdza, iż rządząca

partia nie mogła pozostawić sportu poza kontrolą i nie mieć wpływu na proces decyzyjny w tym obszarze. [...] koncepcje większości istotnych propagandowo akcji w sporcie opracowywano w KC PZPR. Były to głównie kampanie propagandowe, rocznice, święta państwowe lub inne wydarzenia³.

Dostrzeżono, że sport dostarcza możliwości istotnego narzędzia propagandy politycznej, może być nośnikiem treści politycznych. Naczelne hasło „sportu dla mas” zagościło na całe dekady w rzeczywistości społecznej. Towarzyszyły mu idee troski o zdrowie, przydatności dla kraju, itp. Jednak teoretyczne rozważania miały się z realiami codziennej praktyki. Powszechnie głoszone wszechstronne wartości aktywności fizycznej były często pustymi hasłami, gdyż w praktyce na

² T. Ulatowski, *Praktyka sportu*, t. 6, Warszawa 1996, s. 9.

³ P. Godlewski, *Sport w służbie PRL*, [w:] Gąsowski T., Bielański S. (red), *Sport i polityka w dwudziestowiecznych państwach totalitarnych i autorytarnych*, Kraków 2009, s. 29.

pierwszy plan wysuwały się koncepcje sportu wyczynowego. Aktywność fizyczną postrzegano poprzez pryzmat wyniku sportowego. A przecież potrzeby społeczne dotyczyły nie tylko chęci obserwowania wspaniałego widowiska sportowego, uzyskiwania najwyższych trofeów za wszelką cenę, ale także aktywnego uczestnictwa w ramach rozrywki.

Analiza dokumentów archiwalnych, sprawozdań, protokołów, stenogramów z obrad, różnego rodzaju spotkań skupiających najwyższe gremia władz zajmujących się sportem młodzieży w latach PRL, wskazuje na fakt dużego zainteresowania popularyzowaniem tej dziedziny. Cyklicznie i regularnie odbywające się narady ogólnopolskiego „aktywu sportowego” miały na celu ustalenie konkretnych działań wpływających na upowszechnianie szerokiej aktywności fizycznej całego społeczeństwa, a w szczególności młodzieży. Wszystkie spotkania władz sportowych przepełnione były treściami ideologicznymi. Obok haseł ogólnego usprawniania młodzieży przewijały się wątki promujące treści partyjne.

Zapoznając się z powyższym materiałem archiwalnym, trudno nie oprzeć się wrażeniu, iż za istotnym celem popularyzacji kultury fizycznej stała przesadna biurokracja i hasła propagandy politycznej. Głoszonym przemowom popularyzującym sport, rekreację, edukację fizyczną zawsze towarzyszyły elementy socjalistycznej propagandy. Przykładem mogą być organizowane na szeroką skalę zawody w wielu dyscyplinach, które przeszły do historii jako spartakiady. Celem niniejszej pracy jest przedstawienie genezy i funkcjonowania spartakiad, ich zasięgu oraz głównych założeń, w kontekście imprezy będącej jednym ze sposobów, za pomocą którego propagowano sport masowy w latach PRL-u.

Warto przypomnieć terminologię związaną z tą imprezą. Według jednej z definicji są to:

zawody sportowe organizowane w wielu dyscyplinach sportu, rozgrywane w jednym miejscu i czasie bądź w różnych miejscach, ale w zbliżonych do siebie terminach i najczęściej z prowadzeniem łącznej klasyfikacji uczestniczących w spartakiadzie zespołów⁴.

To samo źródło podaje, iż nazwa pochodzi od imienia Spartakusa – gladiatora wywodzącego się z Tracji, przywódcy buntu niewolników rzymskich w latach 73–71 p.n.e. Pierwszą spartakiadę rozegrano w 1928 r. w ZSRR. Po II wojnie światowej imprezy te na stałe zagościły w kalendarzu sportowym wszystkich krajów bloku socjalistycznego. Szybko okazało się, że będzie to czołowa impreza służąca realizowaniu idei sportu masowego. Po przeprowadzonych dwóch imprezach o zasięgu ogólnopolskim (1951 r. i 1954 r.) pojawiła się idea wykorzystania spartakiad jako narzędzia do powszechnej popularyzacji aktywności fizycznej w Polsce. W tym wydarzeniu sportowym uczestniczyły reprezentacje sportu szkolnego, akademickiego, związkowego, wojskowego, milicyjnego, wiejskiego. Utworzenie w 1959 r. Ogólnopolskiego Komitetu Organizacyjnego Spartakiad spowodowało ugruntowanie tej koncepcji, zwrócono wówczas

⁴ *Mała encyklopedia sportu*, t. 2, Warszawa 1987, s. 437.

szczególną uwagę na współzawodnictwo między poszczególnymi województwami, natomiast w województwach – na współzawodnictwo gromad, miast i powiatów. W 1963 r. zorganizowano spartakiady wojewódzkie, a rok później III Centralną Spartakiadę Sportową, w której rywalizowały reprezentacje wszystkich województw. Zawody odbyły się w różnych miastach i terminach. Współzawodnictwo dotyczyło nie tylko rezultatów osiągniętych w Spartakiadzie Centralnej, ale także brano pod uwagę wyniki sportowe i organizacyjne uzyskane podczas pięcioletniej rywalizacji obejmującej lata 1960–1964. Takie działania spopularyzowały na szeroką skalę społeczną aktywność sportową. Według jednego ze stenogramów z posiedzenia Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki wynika, że „spartakiada ma być programem masowego rozwoju sportu, ma być systemem”⁵, zatem, zgodnie z przyjętymi wytycznymi, spartakiady zaczęły przyjmować formy masowe. Podstawą organizacyjną były eliminacje w małych zbiorowościach społecznych: w szkołach, uczelniach wyższych, zakładach pracy itp. Jak już wspomniano, największy wkład w upowszechnianie sportu miały spartakiady o zasięgu ogólnopolskim⁶. Wówczas uczestniczyły w nich, po uprzednich eliminacjach wewnętrznych, środowiska szkolne, akademickie, związkowe, wojskowe, milicyjne, a także wiejskie. Program trzech Ogólnopolskich Spartakiad Sportowych w poszczególnych latach obejmował różne dyscypliny. Można wyróżnić: boks, gimnastykę, kajakarstwo, koszykówkę, kolarstwo, lekkoatletykę, piłkę nożną, piłkę ręczną, pływanie, podnoszenie ciężarów, siatkówkę, strzelectwo, szermierkę, tor przeszkód, zapasy.

Dokumenty archiwalne wskazują na fakt, że systematycznie dokonywano podsumowań dotyczących przebiegu, zasięgu i uzyskanych efektów organizowanych wydarzeń sportowych. Podobnie było w przypadku spartakiad. W 1961 r. na spotkaniu Stołecznego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki zgromadzili się przedstawiciele związków sportowych, organizacji młodzieżowych i dzielnicowych rad narodowych w celu dokonania weryfikacji dotychczasowego dorobku Spartakiad Tysiąclecia. Wydarzenie to znalazło miejsce w ówczesnie poczytnej prasie, na łamach której informowano o słabej aktywności sportowej i organizacyjnej stołecznych klubów, nieangażujących się w rozwój ruchu spartakiadowego. Małą inicjatywą w tej kwestii wykazywały się także organizacje młodzieżowe oraz harcerstwo. Autor tegoż artykułu prasowego podkreśla, iż „od 1960 roku zapoczątkowano masowy ruch w kulturze fizycznej, sporcie i turystyce wśród milionowej rzeszy mieszkańców Warszawy”⁷. Na spotkaniu SKKFiT

⁵ AAN, GKKFiT, sygn.1/527. Stenogram z posiedzenia GKKFiT – Podkomitetu KF w sprawie regulaminu współzawodnictwa w ruchu spartakiadowym z dn. 30.11.1966 r.

⁶ Ogólnopolską Spartakiadę Sportową przeprowadzono w naszym kraju trzykrotnie w latach 1951, 1954, 1964. Z powodów organizacyjnych i finansowych postanowiono zrezygnować z tak wielkiego przedsięwzięcia sportowego na rzecz spartakiad obejmujących swym zasięgiem mniejsze jednostki organizacyjne: szkoły, uczelnie wyższe, zakłady pracy.

⁷ T. Sobański, *O warszawskich spartakiadach wykorzystujemy pierwsze doświadczenia*, „Trybuna Ludu” 1961, nr 328, s. 6.

pojawiała się także krytyka spartakiad w kwestii stawianych priorytetów. Zwrócono uwagę na fakt, iż hasła upowszechniania sportu pozostały w cieniu, natomiast praktyka tego wydarzenia sportowego ograniczyła się do zdobywania wyniku za wszelką cenę, podczas gdy w jednej z dzielnic stolicy, Śródmieściu, na sto dwadzieścia szkół różnych typów zaledwie siedemdziesiąt posiadało salę gimnastyczną, jednak żadna z nich nie mogła pochwalić się pełnym wymiarem. Można wysunąć wnioski, że mimo odgórnych ustaleń, prowadzenia wszechstronnej akcji umasowienia sportu, brakowało działań na najniższym poziomie – umożliwiania podstawowych warunków do realizowania wychowania fizycznego w szkołach.

Należy zwrócić uwagę na fakt zainteresowania ze strony najwyższych władz sportowych na potencjał, jaki był wśród młodzieży pracującej. W związku z rosnącą tendencją powstawania szkół zakładowych, w 1965 r. w ramach ruchu spartakiadowego został opracowany program wychowania fizycznego dla tychże szkół. Programem została objęta młodzież jednocześnie ucząca się i pracująca. Podstawowym zamysłem było wdrożenie młodzieży pracującej do uczestnictwa w różnego rodzaju formach sportowo-rekreacyjnych, a w perspektywie wykreowania potencjalnych zawodników imprez spartakiadowych⁸.

Na jednym ze spotkań GKKFiT, w dniu 30 listopada 1966 r., pojawiła się idea szkolenia kadr organizatorów ruchu spartakiadowego, w oparciu na wieczorowych szkołach aktywu prowadzonych przez ZMS. Według komitetu była to najlepsza z możliwych form aktywowania działaczy ruchu młodzieżowego do funkcjonowania na polu wychowania fizycznego i sportu⁹. Wówczas także ustanowiono uchwałę dotyczącą kierunków rozwoju ruchu spartakiadowego na lata 1967–1971. Po zgodnym stwierdzeniu przez zebranych działaczy sportowych, że realizowany dotychczas ruch spartakiadowy sprzyja upowszechnianiu kultury fizycznej, jednocześnie podnosząc poziom sportu kwalifikowanego, podjęto kilka postanowień. Między innymi optowano za

stworzeniem wspólnej więzi w zakresie masowej działalności sportu kwalifikowanego; jednolitą i skoordynowaną działalnością organizacji w-f i sportu oraz terenowych komitetów k-f i turystyki; zainteresowanie władz terenowych i najszerszą mobilizację organizacji sportowych wokół spraw upowszechniania wychowania fizycznego i sportu; poszerzenie i usprawnienie programu działania w podstawowych organizacjach kultury fizycznej i na terenie powiatów¹⁰.

Uszczegółowiając powyższe postanowienia, można wyróżnić zadania, jakie miał realizować cykl spartakiadowy w latach 1967–1971. Przede wszystkim

⁸ Po zaprzestaniu organizowania spartakiad centralnych postanowiono kontynuować ruch spartakiadowy, z zamysłem pozyskiwania nowych talentów sportowych oraz oceny pracy szkoleniowej z młodzieżą w poszczególnych województwach. Wówczas też pojawiła się koncepcja rozgrywania od 1969 r., Ogólnopolskich Spartakiad Młodzieży, popularnych także w latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku.

⁹ AAN, GKKFiT, sygn. 1/527. Stenogram z posiedzenia GKKFiT z dn. 30.11.1966 r.

¹⁰ AAN, GKKFiT, sygn. 1/527. Uchwała GKKFiT z dn. 30.11. 1966 w sprawie kierunków rozwoju ruchu spartakiadowego 1967–71.

chodziło o zmotywowanie większej części społeczeństwa do zrzeszania się w organizacjach kultury fizycznej, a także wzrost ilościowy tychże jednostek. Poprzez wdrażanie ludzi do ruchu sportowego dążono do podniesienia poziomu sprawności fizycznej ogółu społeczeństwa. Obecna tendencja, kreowana przez media, aktywnego spędzania czasu wolnego nie jest novum, ponieważ w czasach PRL również agitowano do uprawiania ruchu poza obowiązkami zawodowymi i rodzinnymi. Realizowanie aktywnego stylu życia miało być nawykiem, a nie tylko jednorazową działalnością. Według tych postulatów uprawianie sportu (obecnie taką działalność określono by terminem rekreacji ruchowej) powinno odbywać się systematycznie i regularnie, tak, by można było osiągnąć jak najlepsze wyniki sprawności fizycznej. Ruch spartakiadowy miał umożliwić zaistnienie warunków do aktywnego spędzania czasu wolnego. Podnoszenie poziomu sportowego i niwelowanie jego dysproporcji w poszczególnych regionach kraju należało do wiodących celów ruchu spartakiadowego. Również szkolenie kadr instruktorskich i trenerskich, mające służyć podnoszeniu jakości pracy szkoleniowo-sportowej, traktowane było jako priorytetowe zadanie w rozwijaniu współzawodnictwa w ramach spartakiad. Kolejnym, także nadrzędnym zamierzeniem, było wyszukiwanie na drodze systemu ogólnopolskich rozgrywek potencjalnych gwiazd sportu. Spartakiady miały być narzędziem w pozyskiwaniu talentów sportowych. Młodzież uzdolniona fizycznie mogła zapierać szereg w sporcie wysoko kwalifikowanym, stanowić kadrę narodową oraz olimpijską¹¹.

Dla przybliżenia ogólnej koncepcji spartakiad jako narzędzia upowszechniania kultury fizycznej warto przypomnieć główne założenia regulaminu współzawodnictwa w ruchu spartakiadowym, obowiązujące w latach 1967–1971. Należy nadmienić, iż regulaminy współzawodnictwa spartakiadowego w kolejnych edycjach spartakiad ulegały pewnym modyfikacjom. Analizując ruch spartakiadowy, można wyodrębnić dwie jego formy: spartakiady organizowane jako większe imprezy sportowe, odbywające się jednorazowo w roku, w określonym środowisku dla podsumowania jego całorocznej działalności. Pełniły często rolę mistrzostw lub eliminacji do spartakiad wyższego szczebla. Druga forma to masowa działalność w zakresie kultury fizycznej niemająca bezpośredniego związku ze spartakiadami. Wiodącą ideą czy też kierunkiem w upowszechnianiu kultury fizycznej za pośrednictwem spartakiad było zmotywowanie dużej liczby młodzieży do uprawiania aktywności sportowej. Miało się to odbywać właśnie poprzez udział w różnego rodzaju rozgrywkach w dyscyplinach indywidualnych i zespołowych. Jednym z kierunków masowej działalności w omawianych latach było rozwinięcie określonego systemu rozgrywek sportowych, a poprzez nie propagowanie sportów letnich, ale także i zimowych. Istotne było również zainteresowanie działalnością sportową kobiet, wśród których dostrzegano brak na-

¹¹ AAN, GKkFiT, sygn. 1/527. Założenia regulaminu współzawodnictwa w ruchu spartakiadowym w latach 1967–1971.

leżnego zaabsorbowania aktywnością sportową. Oprócz tych działań zasadne były postulaty zapewnienia i rozwijania bazy kąpielisk, traktowanych jako możliwość aktywnego spędzenia czasu wolnego¹².

Przybliżając zagadnienie współzawodnictwa w ruchu spartakiadowym w omawianym okresie, należy przypomnieć, że obejmowało ono organizacje wychowania fizycznego i sportu, województwa (w liczbie 17, wówczas wszystkie) oraz miasta wydzielone z poszczególnych województw (Kraków, Łódź, Warszawa, Wrocław). Obecnie może dziwić fakt, iż przedmiotem rywalizacji nie były jedynie zawody sportowe. Na ogólny końcowy wynik współzawodnictwa składała się suma punktów uzyskanych w ciągu całego okresu, w kilku dziedzinach. Przede wszystkim liczyła się „masowa działalność w zakresie kultury fizycznej w latach 1967–1970”, oceniana za każdy rok oddzielnie; „postęp w rozwoju sportu kwalifikowanego” (w latach jak powyżej); „wyniki I Centralnej Spartakiady Młodzieży w 1969 r.; wyniki V Centralnej Spartakiady w 1971 r.”. Pierwszy oceniany element, który dotyczył współzawodnictwa w masowej działalności kultury fizycznej, dzielił się na trzy rodzaje: wewnętrzne – w ramach poszczególnych organizacji wf. i sportu; między powiatami, w ramach poszczególnych województw, oraz między województwami. Współzawodnictwo wewnętrzne ustalały poszczególne instytucje, natomiast rywalizację między powiatami ustalało każde województwo odrębnie. Ostatni rodzaj współzawodnictwa spartakiadowego odnoszący się do województw obejmował kilka elementów¹³. Należały do nich: uczestnictwo drużyn w rozgrywkach w grach zespołowych, zdobywanie odznak sprawności, korespondencyjne zawody między powiatami, udział w rajdach motorowych, wyniki uzyskane przez województwo we współzawodnictwie Zrzeszenia „Ludowe Zespoły Sportowe”, Towarzystwa Krzewienia Kultury Fizycznej, Szkolnego Związku Sportowego oraz Ligi Obrony Kraju.

Kolejną dziedziną rywalizacji był „postęp w rozwoju sportu kwalifikowanego”. W tym przypadku w grę wchodziła rywalizacja drużyn z powiatów i klubów sportowych w ramach poszczególnych województw oraz między województwami. Ta ostatnia rywalizacja była oceniana na podstawie corocznej progresji odnoszącej się do liczby posiadanych zawodników sklasyfikowanych w dyscyplinach indywidualnych, a także do wyników osiągniętych w rozgrywkach ligowych, o wejście do lig i mistrzostwach Polski juniorów w grach zespołowych. W tymże współzawodnictwie zawodnicy stawali w szranki w dyscyplinach indywidualnych, takich jak: akrobatyka sportowa, boks, gimnastyka, kajakarstwo, kolarstwo szosowe, lekka atletyka, łucznictwo, łyżwiarstwo figurowe, koszykówka, piłka ręczna oraz piłka siatkowa. Ciekawostką może być fakt, iż każde województwo było oceniane w ośmiu dyscyplinach indywidualnych

¹² AAN, GKkFiT, sygn. 1/527. Kierunki rozwoju masowego ruchu spartakiadowego oraz zasady współzawodnictwa na lata 1967–1968.

¹³ Szczegółowy regulamin rywalizacji między województwami w zakresie masowej kultury fizycznej ustalany był w każdym roku oddzielnie.

i czterech drużynowych (osobno dla kobiet i mężczyzn). Każde województwo miało możliwość wybrania dyscyplin i zgłoszenia do komitetu organizacyjnego spartakiad¹⁴. Jednak mimo owych możliwości wyboru dyscyplin indywidualnych, obowiązywało zastrzeżenie, iż nie należy wybierać akrobatyki sportowej razem z gimnastyką, łucznictwa ze strzelectwem sportowym ani narciarstwa razem z żeglarstwem¹⁵.

Ostatnia dziedzina rywalizacji w ruchu spartakiadowym dotyczyła uzyskanych wyników w centralnych zawodach spartakiadowych, do których zaliczano I Centralną Spartakiadę Młodzieży i V Centralną Spartakiadę. W zawodach tych uczestniczyły reprezentacje województwa występujące w dyscyplinach indywidualnych, a w dyscyplinach zespołowych – najlepsze drużyny klubowe z województwa. Istotnym warunkiem uczestnictwa województwa w centralnych zawodach spartakiadowych było przeprowadzenie spartakiad wojewódzkich w ośmiu dyscyplinach indywidualnych i czterech grach zespołowych, wybranych, jak już wcześniej wspomniano, przez województwo¹⁶.

Obecnie trudno wyobrazić sobie zorganizowanie wielkiego wydarzenia sportowego bez udziału mediów. Nagłaśnianie i popularyzowanie imprez sportowych odbywa się systematycznie w TV, radiu, prasie oraz Internecie. Brak nowoczesnych środków przekazu w II połowie ubiegłego wieku spowalniał, ale nie wyłączał, możliwości propagowania ważnych treści do szerokiego grona odbiorców. Nośnikiem informacji było radio, kino, prasa, a w późniejszym czasie także telewizja. Podobnie jak wszystkie aspekty życia społecznego, również media funkcjonujące w czasach PRL podporządkowane były działaniom ówczesnej władzy. Warto jednak zauważyć, że w przypadku sportu działalność ta była pozytywna. Począwszy od lat sześćdziesiątych, regularnie zarówno radio, jak i telewizja popularyzowały idee spartakiad. W tym względzie w dużej mierze przyczynił się Stołeczny Komitet Kultury Fizycznej. Działacze tej instytucji weszli w porozumienie z Polskim Radiem, w sprawie nadawania audycji pt. *Na warszawskiej fali*. Program ten informował słuchaczy o przebiegu spartakiad, osiągniętych rezultatach i korzyściach płynących z uprawiania kultury fizycznej. Agitowano, by większe zaangażowanie w sport, a co za tym idzie – udział w ruchu spartakiadowym wykazywało całe społeczeństwo, a w szczególności młodzież szkolna. Takie postulaty były bliskie przedstawicielom instytucji związanych

¹⁴ AAN, GKKFiT, sygn. 1/527. Regulamin współzawodnictwa w ruchu spartakiadowym na lata 1967–1971.

¹⁵ Warto zauważyć *a propos* sportów zimowych, które regulamin spartakiad przewidywał, że nie były one realizowane we wszystkich województwach ze względu na zróżnicowanie i braki w bazie sportowej. W związku z powyższym podjęto decyzję, że konkurencją zimową, w której powinny rywalizować wszystkie województwa, będą biegi narciarskie. Udział w innych dyscyplinach uzależniony był od posiadanej infrastruktury – sztucznych lodowisk, torów saneczkowych i łyżwiarskich.

¹⁶ Tamże, s. 9.

z upowszechnianiem zarówno wychowania fizycznego, jak i sportu. Popularne były postulaty zwiększenia liczby organizowanych imprez sportowo-rekreacyjnych dla młodzieży, której liczebny udział jest „imponujący, ale jeszcze niedostateczny”¹⁷.

Spartakiada w czasach PRL spełniała rolę jednej z wiodących form umasowienia sportu i turystyki. Promotorzy i entuzjaści tej imprezy twierdzili, że dzięki organizacji tego typu zawodów stworzone są doskonałe warunki do uprawiania i przeprowadzania różnego rodzaju dyscyplin w środowisku szkolnym, że właśnie dzięki spartakiadom pojawiła się możliwość organizowania wielu imprez dla młodzieży szkolnej. Istotnym kierunkiem była agitacja poprzez różne formy wizualne, takie jak: pokazy gimnastyczne, akrobatyczne, zespołów tańców ludowych. Wówczas istniał pogląd, że spartakiady mogą wcielać w życie slogan: „Kultura fizyczna dla mas”¹⁸.

Podsumowując rozważania dotyczące spartakiad, można stwierdzić, że problem umasowienia sportu wśród społeczeństwa, a w szczególności wśród młodzieży, znajdował wiele uwagi w postulatach najwyższych władz zajmujących się sportem. Niestety, w praktyce troska o wysoką sprawność fizyczną i dobry poziom wychowania fizycznego w szkołach była degradowana na rzecz sportu wysoko kwalifikowanego. Mimo wielu słusznych postulatów ze strony nauczycieli, o poprawę sytuacji w szkolnym wf., działania w tym kierunku realizowano dość opieszale. Stawiano na aktywność sportową młodzieży, lecz w kontekście zdobywania nowego „narybku”, czyli utalentowanych sportowców. Jednym z zadań realizowanych poprzez ruch spartakiadowy było szerzenie idei aktywnego stylu życia. Obecnie propagowanie rekreacji ruchowej i sportu jest normą społeczną, której poddaje się duża część naszego społeczeństwa. Także idee systematycznego uprawiania aktywności były głoszone w omawianym okresie historycznym, podobnie jak w dziś, dla uzyskania zamierzonych rezultatów; aktywność fizyczną winno realizować się w sposób zaplanowany i systematyczny. W czasach PRL być może nie do końca sprawdziły się głoszone powszechnie hasła, ponieważ za nimi kryła się socjalistyczna propaganda. Można zadać pytanie, czy sposób i środki wykorzystane do popularyzowania kultury fizycznej zniechęcały społeczeństwo do uprawiania na co dzień aktywności. Owszem, sport był sposobem na niwelowanie negatywnej rzeczywistości, dawał więcej możliwości np. wyjazdów za granicę, zdobywania nagród, jednak forma nachalnej jego popularyzacji, kryjącej polityczne interesy władz, nie zawsze kwalifikowała się do powszechnego przyjęcia.

¹⁷ AAN, GKKEiT, sygn. 1/420. Czerwcowy narada ogólnopolskiego aktywu sportowego w sprawie wychowania w sporcie. Stenogramy z obrad z dn. 5.06.1961.

¹⁸ Tamże

Bibliografia

A. Źródła

I. Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych w Warszawie, GKkFiT, sygn. 1/527. Współzawodnictwo w ruchu spartakiadowym w latach 1967–71. Regulaminy, stenogramy, korespondencja.

Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 1/420. Czerwcową naradę ogólnopolskiego aktywu sportowego w sprawie wychowania w sporcie. Stenogramy z obrad w dn. 5. i 27.06.1961 r.

Stenogram z posiedzenia GKkFiT z dn. 30.11.1966r.

Uchwała GKkFiT z dn. 30.11.1966 w sprawie kierunków rozwoju ruchu spartakiadowego 1967–71.

Założenia regulaminu współzawodnictwa w ruchu spartakiadowym w latach 1967–1971.

Kierunki rozwoju masowego ruchu spartakiadowego oraz zasady współzawodnictwa na lata 1967–1968.

Regulamin współzawodnictwa w ruchu spartakiadowym na lata 1967–1971.

Protokół z czerwcowej narady ogólnopolskiego aktywu sportowego w sprawie wychowania w sporcie. Stenogramy z obrad z dn. 5.06.1961 r.

II. Źródła drukowane

„Biuletyn Informacyjny”, Stołeczny Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki, Warszawa, 1966.

III. Prasa

„Przegląd Sportowy” 1967.

„Stolica” 1965.

„Trybuna Ludu” 1961.

„Wychowanie Fizyczne i Sport” 1976.

B. Literatura

Chełmecki J., Wilk S., *Wybór źródeł i materiałów do dziejów kultury fizycznej w Polsce w latach 1944–1984*, Warszawa 1986.

Gaj J. *Kultura fizyczna w pierwszych latach Polski Ludowej*, „Roczniki Naukowe WSWF w Gdańsku” 1975, t. 5.

Gaj J., *Wychowanie fizyczne i sport w Polsce Ludowej*, Warszawa 1987.

Gaj J., Hądzelek K., *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*, Poznań 1997.

Gaj J., Woltmann B., *Zarys historii sportu w Polsce 1967–1997*, Gorzów Wlkp. 1999.

Godlewski P., *Sport w służbie PRL*, [w:] Gąsowski T., Bielański S. (red.), *Sport i polityka w dwudziestowiecznych państwach totalitarnych i autorytarnych*, Kraków 2009.

Hanusz H., *Akademicki Związek Sportowy w Polsce Ludowej*, Poznań 2014.

Ordyłowski M. (red.), *Szkice z dziejów kultury fizycznej*, Zielona Góra 2005.

Ulatowski T., *Praktyka sportu*, t. 6, Warszawa 1996.

Roszkowski W., *Najnowsza historia Polski 1945–1980*, Warszawa 2003.

Winkiel W., Trybus W., *Wychowanie fizyczne i sport w szkolnictwie w okresie 25-lecia Polski Ludowej oraz perspektywy ich dalszego rozwoju*, Warszawa 1970.

Sports Competition in Spartakiad Movement on the Verge of the 60s and 70s of 20th Century.

Abstract

During PRL (Polish People's Republic) period the distinctive feature of sport was its massive scale. The authorities of that time undertook various measures with the aim to spread this field within society. Despite many authoritative decrees or common slogans which motivated to take up broadly understood physical activity, competitive sport was a priority and it constituted a perfect carrier for propaganda information distorting the reality of that time. Achieved results were supposed to give evidence of physical education being practiced.

In order to spread sport, tourism and recreation many measures were undertaken so as to promote these fields among the whole population regardless of age. It seems that the most effective way was organizing and urging people to participate in sports and recreation events. From among many jobs of local or nationwide character, Spartakiads (athletic meetings) enjoyed the leading position. They were the biggest mass sports events in Poland. According to prominent sports activists of that time, Spartakiad was the crowning of rivalry in a three-year cycle, bearing the name of „mass sport foundation”. The leading idea was to develop sporting activities among the youth by means of developing mass Spartakiad movement in various fields. The programme of Spartakiad movement for the nationwide competition within this scope included the following activities: activities on massive scale, qualified sport, personnel training, the construction of sports infrastructure. Soon enough it turned out that Spartakiad movement became the main way of physical education promotion not only in schools, universities but also at workplace.

Keywords: sport, spartakiads, sports events, history.